

**BAŞ REDAKTORDAN
OT ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА
FROM THE EDITOR-IN-CHIEF**

UOT 371

Akif Nurağa oğlu Abbasov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun elmi katibi,
pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim
<https://orcid.org/0000-0002-9210-7141>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(3\).5-10](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(3).5-10)*

**COP29: ÇOX DƏYƏRLİ TƏDBİR, ŞAGİRDƏRDƏ VƏ TƏLƏBƏLƏRDƏ
EKOLOJİ MƏDƏNİYYƏTİNİN FORMALAŞMASI VASİTƏSİ KİMİ**

Акиф Нурага оглы Аббасов

*ученый секретарь Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор педагогических наук, профессор, заслуженный учитель*

**COP29: OЧЕНЬ ЦЕННОЕ МЕРОПРИЯТИЕ, СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ШКОЛЬНИКОВ И СТУДЕНТОВ**

Akif Nuragha Abbasov

*scientific secretary of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
doctor of pedagogical sciences, professor, Honored teacher*

**COP29: A VERY VALUABLE EVENT, A MEANS OF FORMING AN ENVIRONMENTAL
CULTURE IN SCHOOLCHILDREN AND STUDENTS**

Xülasə. Azərbaycanda ekoloji maariflənmə, ekoloji təhsil və tərbiyə üzrə daim sistemli, məqsədyönlü işlər aparılır. Ölkəmizdə ekoloji tarazlığın təmin olunması, ekoloji böhranın aradan qaldırılması, vətəndaşların ekoloji təhsili və tərbiyəsi, ekoloji maarifləndirilməsi istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət mövcuddur. Bu tədbirlər dövlət siyasətinin ətraf mühitin qorunması sahəsindəki çox önəmli işlərindəndir. COP29 dünyada çox mühüm beynəlxalq tədbirlərdəndir. COP29-la bağlı 10 minlərlə xarici nümayəndə ölkəmizə gələcək. COP29 beynəlxalq konfransının Azərbaycanda, Bakıda keçirilməsi qərarını bütün ölkələr qəbul edib. Azərbaycana böyük etimad və böyük hörmət göstərilib.

Məqalədə qeyd olunan məsələlərlə daha ətraflı tanış olmaq mümkündür.

Açar sözlər: COP29, ekologiya, ekoloji böhran, ekoloji tarazlıq, ətraf mühitin qorunması, yaşıl enerji, ekoloji maariflənmə, ekoloji təhsil, ekoloji tərbiyə

Аннотация. В Азербайджане ведется системная и целенаправленная работа по экологическому просвещению, экологическому образованию и воспитанию. В нашей стране ведется целенаправленная работа в направлении обеспечения экологического баланса, ликвидации экологического кризиса, экологического образования и воспитания граждан, экологического просвещения. Данные меры являются одной из важнейших задач государственной политики в области охраны окружающей среды. COP29 – одно из важнейших международных мероприятий в мире. В нашу страну в связи с COP29 приедут 10 тысяч иностранных представителей. Все страны приняли решение о проведении международной конференции COP29 в Азербайджан. Азербайджану было оказано большое доверие и большое уважение.

С вопросами, затронутыми в статье, можно ознакомиться более подробно.

Ключевые слова: COP29, экология, экологический кризис, экологический баланс, охрана окружающей среды, зеленая энергетика, экологическое сознание, экологическое образование, экологическое воспитание

Abstract. Systematic and purposeful work on environmental awareness, environmental education and upbringing is being carried out in Azerbaijan. In our country, targeted work is being carried out in the direction of ensuring environmental balance, eliminating the environmental crisis, environmental education and upbringing of citizens, environmental education. These measures are one of the most important tasks of state policy in the field of environmental protection. COP29 is one of the most important international events in the world. 10 thousand foreign representatives will come to our country in connection with COP29. In just two weeks, Baku will become the center of the world. All countries have decided to hold the international conference COP29 in Azerbaijan. Azerbaijan was given great trust and great respect.

The issues raised in the article can be found in more detail.

Key words: COP29, ecology, environmental crisis, ecological balance, environmental protection, green energy, environmental awareness, environmental education, environmental upbringing

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 25 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamına əsasən ölkəmizdə 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan olunmuşdur. Bundan savayı, respublikamızda həm də çox böyük tədbirin – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının - COP29-nin keçirilməsi nəzərdə tutulmuş, bu tədbirlə bağlı son dərəcə mühüm hazırlıq işləri görülməkdədir.

Hələ 2023-cü il dekabrın 15-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sədrliyi ilə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının – COP29-un ölkəmizdə keçirilməsi ilə əlaqədar müşavirə keçirilmişdi. Müşavirədə cənab Prezident çıxış etmiş, aşağıdakı məsələləri diqqətə çatdırmışdır: “COP29 beynəlxalq konfransın Azərbaycanda, Bakıda keçirilməsi qərarını bütün dünya ölkələri qəbul etmişdir. Azərbaycana növbəti dəfə böyük etimad və böyük hörmət göstərilmişdir. Biz apardığımız siyasət nəticəsində dünya miqyasında çox güclü mövqelərə sahib olmuşuq. Azərbaycana beynəlxalq aləmdə olan hörmət günbəgün artır və biz bu hörməti öz əməlimizlə, işimizlə, siyasətimizlə qazanmışıq. Bizim müstəqil siyasətimiz, prinsipial mövqeyimiz, beynəlxalq hüquqa bağlılığımız, sədaqətimiz və eyni zamanda, ölkə ərazisində suverenliyin bərpa edilməsi bizə olan hörməti daha da artırdı. COP29-da 10 minlərlə xarici nümayəndə ölkəmizə gələcək, iki həftə ərzində Bakı dünyanın mərkəzi olacaq. Müəyyən ehtimallara görə, təqribən 70-80 min xarici qonaq bu müddət ərzində ölkəmizdə olacaq. COP29 dünyada ən mötəbər beynəlxalq tədbirlərdən biridir. COP29 beynəlxalq konfransını yüksək səviyyədə keçirəcəyik, bu, ölkəmi-

zin, xalqımızın növbəti böyük uğuru olacaq. Eyni zamanda, Azərbaycan neft-qaz ölkəsi kimi bu sahədə də özünü göstərəcəkdir və dünyada hər kəs bir daha görəcək ki, bizim gündəliyimiz yaşıl enerji ilə bağlıdır. Yaşıl enerji növlərinin yaradılması və yaşıl enerjinin dünya bazarlarına nəqli hazırda bizim enerji siyasətimizin prioritetidir. Bu, reallıqdır və bütün dünya bunu bir daha görəcək [1].

Cənab İlham Əliyev COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi ilə əlaqədar Təşkilat Komitəsinin yaradılmasına dair sərəncam da imzalamışdır [2].

Qeyd edək ki, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı (COP) hər il təşkil olunur. Bu konfransa sədrlik BMT-nin beş regionu arasında rotasiya edilir. Tərəflər Konfransının 2024-cü il noyabr ayında Bakı şəhərində keçirilməsi nəzərdə tutulan 29-cu sessiyasına (COP29) sədrliyi Azərbaycan həyata keçirəcək. Beynəlxalq tədbirlərə sədrlik etmək istiqamətində ölkəmizin böyük təcrübəsi vardır.

Azərbaycanda ekoloji maariflənmə, ekoloji təhsil və tərbiyə üzrə daim sistemli, məqsədyönlü işlər görülür. Ekoloji tarazlığın təmin olunması, ekoloji böhranın aradan qaldırılması, ətraf mühitin mühafizəsi, vətəndaşların ekoloji təhsili və tərbiyəsi, ekoloji maarifləndirilməsi istiqamətində məqsədyönlü işlər həyata keçirilir. Bu tədbirlər dövlət siyasətinin ətraf mühitin qorunması sahəsindəki çox önəmli işlərindəndir.

Hələ 2002-ci ildə Ümummilli Lider Heydər Əliyev “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nu imzalamışdır. Qanunda vətəndaşların ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsasları müəyyən edilmiş, həmin

yönümdə münasibətlər tənzimlənmişdir. Eyni zamanda "Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidenti 2003-cü il 27 yanvar tarixli 847 nömrəli Fərman imzalamışdır. Fərmandan irəli gələn vəzifələrlə əlaqədar olaraq respublika Nazirlər Kabineti 2003-cü il iyunun 2-də "Ekoloji təhsil və maarifləndirmə üzrə dövlət proqramlarının tərtib edilməsi Qaydaları" və "Ekoloji təhsil və maarifləndirmə üzrə məsləhət şuraları haqqında Əsasnamə"nin təsdiq edilməsi ilə bağlı 75 nömrəli qərar vermişdir.

Belə bir məlumat da önəmlidir ki, ekoloji təhsilin səmərəli şəkildə təşkilinə və ekoloji mədəniyyətin formalaşdırılmasına nail olmaq üçün 2010-cu il ölkəmizdə "Ekologiya ili" elan edilmişdir.

Bu mənada COP29 kimi beynəlxalq tədbirin Azərbaycanda həyata keçirilməsi heç də təsadüfi deyildir. Bu tədbir ölkəmizin heç də ev sahibliyi edəcəyi ilk beynəlxalq ekotədbir sayılmır. Azərbaycan hələ həmin vaxta kimi bir çox beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etmişdir. Onlardan birini – 2016-cı il BMT-nin 7-ci Enerji Forumunu nümunə gətirmək mümkündür. 2016-cı il Forumu çərçivəsində iqlim dəyişikliklərinin zəruri seqmentləri - karbon emissiyalarının azaldılması, "yaşıl enerji"yə keçid, "yaşıl enerji"dən faydalanmanın mümkünüyü və başqa problemlər nəzərdən keçirilmişdir.

Bu kimi tədbirlər bir çox hallarda təşkil olunmuş, dünyanın müxtəlif ölkələrinin nümayəndələri respublikamıza gələrək, həmrəy olaraq təbiətin mühafizəsi, ekoloji tarazlığın gözlənməsi, insanların, bəşəriyyətin, dünyamızın, təbiətin qorunması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparmışlar.

Deməli, respublikanız beynəlxalq ekoloji problemlərin müzakirə obyektinə çevrildiyi bir ölkə rolunu oynamaqdadır. Hazırda dünyada ətraf mühitin vəziyyəti, ekoloji tarazlığın pozulması hamını, bütün ölkələri ciddi surətdə narahat edir. Ekoloji tarazlığın hədsiz pozulması, ekologiyanın yaman günə qalması planetimizi, insanları məhvə aparar.

Ötən əsrin 90-cı illərdən etibarən xarici ölkələr iqlim dəyişikliklərinin qarşısını almaq məqsədilə bir sıra ideyaları diqqətə çatdırırdılar. Həmin istiqamətdə mühüm hadisə Paris İqlim

Sazişidir (COP 21). Bu saziş 2015-ci ildə imzalanmışdır. Azərbaycan 2016-cı ildə sazişi ratifikasiya etmiş, öz üzərinə bir sıra öhdəliklər götürmüşdür. Həm ölkəmizdə ekoloji tarazlığın bərpası, həm də iqlim sazişinin tələblərini yerinə yetirmək üçün Azərbaycanda Milli Fəaliyyət Planı qəbul edildi.

Azərbaycan ekoloji problemlərlə bağlı və yeni çağırışlara cavab olaraq beynəlxalq əməkdaşlığı hər vaxt üstün tutub. Bu, bir həqiqətdir ki, ekoloji problemlərin həll edilməsi və aradan qaldırılması heç də yalnız Azərbaycanın deyil, bütün ölkələrin ümdə vəzifəsidir. Burada qərribə heç nə yozdur. Ekoloji problemlər ümumbəşəri problemlərdir.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev demişdir: "Respublikamızda ekoloji problemlərin həll edilməsi dövlətin daim diqqət mərkəzində olmuş, ətraf mühitin mühafizəsi üzrə milli fəaliyyət proqramı qəbul edilmiş, beynəlxalq ekoloji proqramların həyata keçirilməsi, təbii sərvətlərin bərpasının təmin edilməsi və mühafizəsi, milli parkların təşkili və ekoloji şəbəkənin yaranması istiqamətində bir sıra mühüm işlər görülmüşdür". Deməli, bizdə ekoloji problemlər dövlət səviyyəsində diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycanın da müəyyən ekoloji problemləri mövcuddur. Həmin problemin bir qismi hələ SSRİ dövründən bizə miras qalıb. İmperiya sərvətlərimizi talayırdı. Neftimizin daşınıb aparılması bir yana qalsın, neft istehsalı zamanı çox böyük ərazilərimiz, torpaqlar neftlə çirklənir, neft gölməçələri meydana gəlirdi. Xəzər dənizində neft hasilatı zamanı neft tullantıları açıq dənizə axıdılırdı. Müstəqilliyimizi yenidən qazanandan sonra bu kimi məsələlərə diqqət yetirildi. Minlərlə hektar ərazi neftlə çirklənmişdi. Müasir texnologiyaların köməyiylə həmin torpaqlar neft tullantılarından təmizləndi, yaşıllıq zolaqları salındı, ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı mühüm işlər həyata keçirildi.

Ölkəmiz hələ müstəqilliyimizin ilk illərində - 1992-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişmələri haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdu. Daha sonra - 20 sentyabr 1994-cü il tarixində "Əsrin müqaviləsi" imzalandı. Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsünə əsasən, həmin müqavilənin iştirakçısı olan dövlətlər öz üzərlərinə ekoloji tarazlığın pozulmamaması və qorunması ilə bağlı öhdəlik götürdülər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2010-cu il ölkəmizdə “Ekologiya ili” elan edildi. Ekoloji sahədə qlobal layihələrin icrasına başlandı.

Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi bilavasitə ölkəmizin təbii sərvətlərimizin qorunması və ekologiyaın yaxşılaşdırılması məsələlərə cavabdeh olan nazirlikdir. Nazirlik Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Prezidentliyi dövründə və onun 2001-ci il 23 may tarixli 485 nömrəli Fərmanı ilə yaradılmışdır. 2001-ci il 18 sentyabr tarixli, 583 nömrəli Fərmanla “Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi haqqında Əsasnamə” təsdiq olunmuşdur.

Nazirlik ölkəmizin ərazisində, həmçinin Xəzər dənizinin (gölünün) respublikamıza aid bölməsində ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən faydalanmanın təşkili, mineral xammal ehtiyatlarından, yeraltı sularından və yerüstü təbii sərvətlərdən səmərəli istifadəsi, bərpası, hidrometeoroloji proseslərin müşahidəsi və proqnozlaşdırılması sahəsində dövlət siyasətini reallaşdıran mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı hesab edilir.

Respublikamızda ekoloji problemlərin həlli istiqamətində səmərəli tədbirlər həyata keçirilir. Yaranmış ekoloji problemlərdən biri də plastik və polietilen qablardan səmərəsiz faydalanma məsələsidir.

Vaxtilə məişətdə, dükən-bazarda kağızdan istifadə edərdik. Məlum olduğu kimi, kağız istehsalı çoxsaylı odunlar, taxtalar hesabına başa gəlir. Kağız onlardan hazırlanır. Sular, şirələr, qatıq, kefir, xama, kəsmik, spirtli içkilər şüşə qablarında satılırdı. Dünyanı qorumaq üçün kağızdan, şüşə qablardan imtina edildi. Başqa sözlə, ondan son dərəcə az istifadə olunmağa başlandı. Fəqət indi aydın olub ki, polietilen torbaların, plastik qabların ziyanı son dərəcə böyükdür. Hazırda çayların, dənizlərin və okeanların dibiylərində plastiklər özünə yer alıb. Bu isə, bütünülkdə ekosistemin zəhərlənməsinə imkan verir. Bunu nəzərə alaraq, Azərbaycanda polietilen qablardan istifadənin azaldılması ilə bağlı müəyyən tədbirlər həyata keçirilir.

Ətraf mühitin çirkləndirən vasitələrdən biri də plastik qablaşdırma tullantılarıdır. Əgər ötən əsrin 60-cı illərində bərk məişət tullantılarının tərkibində plastik tullantıların miqdarı 1 faizə qədər idisə, müasir günümüzə həmin gös-

tərici 12 faizdən artıqdır. Başlıcası, plastik tullantılar təbiətdə yüz illər boyu parçalanmır, miqdarı isə hər il artmaqda davam edir. Polietilen torbalar, plastik qablar hər il təxminən 120 milyon ton əlavə tullantını meydana gətirir.

Plastik və polietilen məhsulların parçalanaraq yox olmasından ötrü torpaqda 800, dənizdə isə 400 il vaxt lazımdır. Eyni zamanda yarım əsrdən sonra da plastik məhlul torpağa qarışıb onu çirkləndirəcəkdir. Okeanlara hər il haradasa 150 ton plastik qab-qacaq, polietilen torba tullanır.

Vəhşi heyvan və quşlar, balıqlar plastik tullantıların yeminə çevrilmişlər. Çoxlu heyvan və quş onların günahı ucbatından ölür. Milyonlarla dəniz canlısı plastik tullantılar səbəbindən tələf olur. Günəş isitməsi səbəbindən plastik qablar son dərəcə təhlükəlidir.

Plastik tullantılar insanların da qəniminə çevrilmişdir. Belə ki, zərərli maddələrin 80 faizi plastik tullantılar səbəbindən insan orqanizminə daxil olur.

Hazırda bütün dünyada olduğu kimi, respublikamızda da plastik qablardan, polietilen torbalardan istifadəyə “yox” deyilir, onların insan sağlamlığına ziyanı mətbuatda, reklamlarda səsləndirilir. Elə ölkələr var ki, plastik qablardan, polietilen torbalardan istifadə qadağan olunub, hətta bu qadağanı pozmaya görə xüsusi cərimələr və uzunmüddətli həbslər təyin edilib.

Azərbaycan Respublikasında müəyyən ekoloji durumun lazımi səviyyədə olması bəzən özümüzədən də asılı olmur. Düşmən qüvvələr bu istiqamətdə təxribatlar törədirlər. Ermənistanı nümunə göstərmək mümkündür.

1988-1993-cü illərdə Ermənistanın hərbi təcavüzü ilə bağlı ölkəmizin 20 faizi, başqa sözlə, 1.7 milyon hektar ərazisi tutulmuşdu. İşğalçı ölkə 30 ilə yaxın müddətdə həmin torpaqlarda misli görünməmiş vəhşiliklər törətmiş, ekoloji tarazlığı pozmuşdur. İşğalda qalmış torpaqlarımızda 460 növdən çox yabanı ağac və kol bitir. Onlardan 70-i endemik növdür və Yer üzünün heç yanında təbii halda bitmir. Məlum olmuşdur ki, Ayıfındığı, meşə üzümü, yalanqoz, adi nar, adi xurma Qaraçöhrə, Araz palıdı, şərq çinarı, şümşad, Eldar şamı, pirkal, söyüdyarpaq armud və s. bu kimi ağaclar erməni vəhşilərinin qəddarlığı nəticəsində məhv olmaqda idi.

Həmin ərazilərdə “Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı”na daxil edilmiş məməli-

lərin 4, quşların 8, balıqların 1, amfibiya və reptililərin 3, həşəratların 8, bitkilərin isə 27 növü qorunurdu. Xüsusi şəkildə mühafizə olunan təbiət ərazilərinin sahəsi 890 min hektara çatdırılmışdı. Onun isə 42997 hektarı erməni işğalçılarının tapdağı altında idi. Arazboyu Dövlət Təbiət Yasaqlığı, Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu, Qaragöl Dövlət Təbiət Qoruğu, Laçın rayon Dövlət Təbiət Yasaqlığı, Qubadlı rayon Dövlət Təbiət Yasaqlığı və Daşaltı Dövlət Təbiət Yasaqlığının ərazisində olan qiymətli ağac və biomüxtəlifliyin digər növləri erməni vandalları tərəfindən talan olunurdu.

İşğal altındakı rayonlarda 247352 hektar meşə sahəsi, 152 ədəd təbiət abidəsi və 5 geoloji obyekt qalmışdı. İşğaldan sonra bizim torpaqlarda məskunlaşmış ermənilər mühüm əhəmiyyətli həmin təbiət abidələrinin böyük qisminin axırına çıxmışdılar. Əzəli Azərbaycan ərazisi olan qədim Kəlbəcər rayonunda “Qırmızı Kitab”a salınmış 968 hektar ərazini özündə birləşdirən ayıfındığı ağaclarını tamam-kamal kəsərək, xarici ölkələrə çox yaxşı qiymətə satmış, var-dövlət qazanmışlar. Bu rayonun müxtəlif kəndlərində 4 mindən çox müxtəlif növ bitki (o cümlədən 200-ə qədəri dərman bitkisi) mövcud idi. Onlar erməni vəhşiləri tərəfindən böyük məbləğdə pul hesabına xaricə ötürülürdü.

Düşmənlərimiz işğal etdikləri ərazilərimizdən keçən təbii su mənbələrimizi, o cümlədən Araz və Kür çaylarının qolları olan Oxçuçay və Ağstafaçayı hədsiz çirkləndirirdikdə idilər. Bütün bunlar isə çaylardakı canlı aləmin mövcudluğuna böyük təhlükə olurdu.

Mənbələrdən oxuyuruq: “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində ekoloji əhəmiyyətə malik bir çox göllər güclü antropogen təsirə məruz qalır. Bu ərazilərdə irili-xırdalı 7 relikt göl – Kəlbəcər və Laçın rayonlarının yaylaqlarında Böyük Alagöl, Kiçik Alagöl, Zaxagöl, Qaragöl, Canlıgöl, Işıqlı Qaragöl və Ağdərə rayon ərazisində (Tərtərin qolu olan Torağaçayda) Qaragöl kimi şirin su ehtiyatları bu gün işğal altındadır. Göllərin içərisində ən çox antropogen təsirə məruz qalanı Azərbaycanın Laçın rayonu ilə Ermənistanın Gorus rayonu arasında yerləşən Işıqlı Qaragöldür. Uzunluğu 1950 metr, maksimal eni 1250 metr, maksimal dərinliyi 7-8 metr, suyunun həcmi isə 10 milyon kubmetr olan Işıqlı Qaragölün şəffaflığı 4.6 metrdir. Gölün ətrafında

ermənilərin məskunlaşması və suyundan suvarma məqsədi ilə istifadə olunması gölün suyunun qurumasına və çirklənməsinə səbəb olur” [3].

Erməni vəhşiliyinə daha bir nümunə: “İşğalçılar tərəfindən təmas xəttində yerləşən Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Tərtər və Xocavənd rayonlarının əraziləri düşünülmüş şəkildə od vurularaq yandırılıb. Yanğınlar ətraf mühitə və canlı təbiətə çox ciddi ziyan vurub. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində Ermənistan ordusunun əsgərləri tərəfindən qəsdən törədilmiş yanğınlar nəticəsində 96 min hektar otlaq, biçənək və yaşıllıqlar, həmçinin meşə sahələri yanaraq məhv olmuş, torpağın üst münbit qatı yararsız hala düşüb. Yanğınlar zamanı ətraf mühitə 176 milyon manat məbləğində ziyan dəyib” [3].

Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Ordusu erməni faşist işğalçıları ölkəmizdən qovdu. İşğal olunmuş bütün ərazilərimiz özümüzə qayıtdı. İndi erməni vandallarının törətdikləri vəhşiliklər nəticəsində daşı daş üstə qalmayan rayonlar, kənd və qəsəbələr abadlaşır, yenidən tikilir. Baxdıqca adamın ürəyi açılır, fərəh, qürur hissi keçirirsən. Erməni işğalçılarının yaratdıqları ekoloji fəlakətlər aradan qaldırılır.

Ölkəmizdə əhali öz şirin su ehtiyatlarını başlıca olaraq Kür və Araz çaylarının hesabına ödəyir. Həmin çaylar öz mənbələrini Türkiyədən götürür, Gürcüstan və Ermənistan əraziləri ilə gələrək Azərbaycanda Xəzər dənizinə tökülür. Həm Gürcüstanın və həm də Ermənistanın ərazilərində Kür və Araz çaylarının suları sənaye və məişət tullantıları ilə çirklənməkdədir. Xüsusən Ermənistan son dərəcə düşməncəsinə davranır, Kür və Araz çaylarının sahiləni və dib çöküntüləri kimyəvi və radioaktiv tullantılarınla çirkləndirməkdən əl çəkmir. Qaçaran, Məgri, Qafan və Dəstəkert dağ-mədən kombinatlarının 100 min tonlarla qatı turş suları, ağır metal duzları və başqa tullantıları Arazın qolu olan Oxçuçaya tökülür.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev bu düşməncəsinə davranma barədə Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində “İqlim və enerji təhlükəsizliyi. İstiləşmə hələ də davam edirmi?” mövzusunda panel-müzakirə zamanı məlumat vermişdir. Oxuyuruq: “Bizim üçün əsas təhlükə ondan ibarətdir ki, bizi su ilə təchiz edən əsas çaylarımız mənbəyini qonşu

ölkələrdən götürür və xüsusilə Ermənistanda Araz çayının çox ciddi çirklənməsi müşahidə olunur. Bu da bizim hamımız üçün təhlükədir. Çayın çirklənməsinin dayandırılması ilə bağlı etdiyimiz bütün müraciətlərimizə baxmayaraq, əfsuslar olsun ki, Ermənistan bu siyasəti davam etdirir”.

Fəqət Ermənistan öz murdar hərəkətlərini dayandırmır. Dünya ölkələri də buna dözür.

Mənbələrdə göstərildiyi kimi, “Erməni təcavüzü və işğalı nəticəsində Azərbaycanın ətraf mühitinə və təbii sərvətlərinə 265 milyard dollar ziyan dəyib” [4].

Azərbaycanımızda belə deyim var. Birini qarğıyanda deyirlər: “Zəlil olsun!” Xalqımıza qarşı düşmənçilik edən, sərvətlərimizi talayan, Araz və Kür çaylarına zəhərli maddələr axıdan, musiqimizi, mədəniyyətimizin ayrı-ayrı nümunələrini oğurlayıb öz adına çıxan, meşələrimizi, evlərimizi yandıran, azərbaycanlılara olmazın zülm edən, qəddar, qansız, xəyanətkar ermənilər zəlil olsunlar!!!

Ədəbiyyat

1. COP29-un gələn il ölkəmizdə keçirilməsi ilə əlaqədar Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə müşavirə keçirilib <https://president.az/az/articles/view/62562>
2. COP29-la bağlı Təşkilat Komitəsi yaradılıb – SƏRƏNCAM <https://report.az/cop29/ilham-eliyev-cop29-la-bagli-teskilat-komitesinin-yaradilmasi-ile-bagli-serencam-imzalayib/>
3. Erməni işğalının vurduğu ekoloji ziyan <https://novator.az/2017/02/27/erm-ni-iscalinin-vurdugu-ekoloji-ziya> <https://eco.gov.az/az/nazirlik/xeber?newsID=6574n/>
4. S. Məmmədli, M. Fərəcov. Ermənistanın Araz çayı boyu yerləşən yaşayış məntəqələrində törətdiyi ekoloji fəlakət <https://science.gov.az/az/news/open/15227>

BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı (COP29) ilə bağlı təhsilçilərdə ekoloji mədəniyyətin formalaşmasına, maariflənmələrinə, təhsili və tərbiyəsinə kömək göstərəcək tədbirlərin bütün təhsil müəssisələrində planlaşdırılması və keçirilməsi məqsəddədir.

Problemin aktuallığı. BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının (COP29) Azərbaycanda keçirilməsi təqdirəlayiqdir. COP29 və təhsilçilərin ekoloji maariflənməsinin vacibliyi, ölkəmizdə ekologiyanın yaxşılaşdırılmasının zəruriliyi diqqət mərkəzinə gətirildiyi üçün məqalə aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. COP29 barədə zəruri məlumat verildiyi, ekologiyanın problemləri, düşmənlərimizin ekologiyamıza vurduğu ziyanlar qeyd olunduğu və zəbt edilmiş torpaqlarımızı azad etmək nəticəsində həmin ərazilərdə ekoloji tarazlığın bərpa olunması barədə məlumatın öz əksini tapması məqalənin yeniliyi kimi dəyərləndirilə bilər.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar, magistrantlar, magistrələr və doktorantlar üçün faydalı olacaqdır.

E-mail: a.abbasov@arti.edu.az

Redaksiyaya daxil olub: 11.02.2024